

פרשת שלח

תרצ"א

- א. חטא המרגלים והגלות
- ב. מתן תורה ואומות העולם
- ג. עשרה מאמרות ועשרת הדיברות
- ד. הנבואה בארץ ישראל
- ה. קדושת הגוש וקדושת האוויר
- ו. מצות נסכים ומצות ציצית

"שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען". לאחר הסיפור על חטא המרגלים ותפילת משה וקבלת הסליחה, באה פרשת הנסכים ולבסוף פרשת ציצית. הקשר בין העניינים יתפרש כדלהלן. מפורסמת היא השאלה כיצד ייתכן שהנשיאים, שידעו על הבטחת ד' להביא את בני ישראל לארץ, ידברו בה סרה.

והנה בתפילת משה על חטא המרגלים: "שלח נא לעון העם הזה", באה ההנמקה: שמא יאמרו הגוים "מבלתי יכולת ד' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם", דהיינו, לא מצא משה כל צד של זכות המתייחס למרגלים עצמם, והטיעון היה רק החשש לכבוד ד'. "וימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדברו. ויירגו באהליהם, לא שמעו בקול ד'. וישא ידו להם, להפיל אותם במדבר, ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות",¹ דהיינו, במעשה המרגלים נתחייבו ישראל גלות.² עניינה של הגלות הוא להרבות גרים בישראל; לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים.³ אכן, לעתיד לבוא, כשתבוא הסליחה הגמורה על חטא המרגלים, דהיינו, כשלא תהיה עוד גלות, תתחלל אף תופעת הגרות, "ואין מקבלין גרים לימות המשיח".⁴

"כשניתנה תורה לישראל, היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי עכו"ם אחזתן רעדה בהיכליהן ... נהקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו: מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם, שטאמר, ד' למבול ישב? אמר להם: וישב ד' מלך לעולם, כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, אמרו לו: מבול של מים אינו מביא, אבל מבול של אש מביא ...? אמר להן: כבר נשבע שאינו

משחית כל בשר; ... חמדה טובה יש לו בבית גזיו, ... וביקש ליתנה לבניו, שנאמר ד' עוז לעמו יתן (התורה שהיא מעוזן של ישראל, רש"י) מיד פתחו כולם ואמרו: ד' יברך את עמו בשלום".⁵ התורה נקראת עוז, ועל ידה מתברכים ישראל בשלום. עש"ו בגימטריא שלו"ם,⁶ דהיינו גם עש"ו חפץ שישרור שלום בעולם, אלא שלדעתו בשלום זה יהיו כל בני אדם שותפים, ולא תהא אומה נבחרת מבין האומות. אולם התורה, מטרתה להביא שלום שיכירו כל יושבי תבל באמת, ותוך כדי כך: "ונפלנו אני ועמך, ביקש משה שלא תשרה שכינה אלא על ישראל".⁷ בעשרה מאמרות נברא העולם, והם בבחינת הגוף לעשרת הדיברות,⁸ שהם הנשמה והקיום של העולם. ואף שעשרת המאמרות קדמו בזמן לעשרת הדיברות, הרי התורה קדמה לעולם, ואסתכל באוריינות וברא עלמא. עד מתן תורה היה העולם מתנהג בחסדו של הקב"ה. "הני עשרים וששה הודו כנגד מי, כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו".⁹ כיוון שהגיע זמן ההופעה של עשרת הדיברות, הרגישו העמים, שעד אז שאבו חיותם מעשרה מאמרות, שהנה מתחולל שינוי. שינוי רוחני אפשר לו לבוא רק ע"י מבול, שהרי לפני המבול היה הגוף האנושי חזק מאוד, הנפילים היו בארץ, "המה הגיבורים אשר מעולם".¹⁰ וגם הבחינה הרוחנית היתה נעלה יותר מאשר בזמנים מאוחרים: "אז הוחל לקרוא בשם ד'",¹¹ מני אז נעשה חולין. אמנם, כאשר נחלש החומר ע"י המבול, נחלש גם הרוח. והנה חשבו אומות העולם שעומד לבוא מבול ויחליש את כוחם, ולכן באו אל בלעם.

את כוח נבואתו, שהיתה בבחינת מקרה, "ויקר אלוהים אל בלעם", שאב בלעם מצד קיום העולם, בבחינת עשרה מאמרות; והוא הרגיע את האומות שהשינוי הבא עתה על העולם הוא מהבחינה האחרת, מבחינת עשרת הדיברות. לכן הוא לא יפגע בחומר, בגוף, בבחינה של המאמרות. אלא שמעתה, כיוון שהעוז הוא לישראל, אף השלום שייך להם. מעתה אין השלום יותר בידי האומות, והוא לא יבוא ע"י שותפות שווה של כל העולם כולו, אלא ע"י ישראל שנתבררו במתן תורה ליעוד זה. לכן אמר בלעם: "הן עם לבדד ישכון",¹² ואילו השלום יבוא לעולם בשעה שתתקיים נבואתו: "והיה אדום ירשה, והיה ירשה שעיר אויביו, וישראל עושה חיל".¹³ לא שלום בבחינת עשו אלא בבחינת ישראל.

אולם המבול ירד רק בחו"ל, ואילו בא"י, לדעת ר' יוחנן, לא ירד המבול שנאמר: "ארץ לא מטוהרה היא, לא גושמה ביום זעם".¹⁴ לכן לא נחלשו בא"י הכוחות הגשמיים ונשארו בה בני הענק

1 תהלים קו, כד-כז.
2 תנחומה בובר שלח כא; רש"י לתהלים שם. השווה: ספר הזכות לבעל חידושי הר"ם פי שלח; "פריצדיק" דברים עמ' 40.
3 כסתיים כז, ע"ב.
4 יבמות כד, ע"ב.

אשר פגשו המרגלים, ובמקביל לכך, לא נחלשו אף הכוחות הרוחניים. "וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מידות".¹⁵

מכוח מעלתה של איי הרי היא ארץ הנבואה, ואילו בחו"ל הנבואה היא רק המשכה של נבואת איי. "הילה היה, מאי היה, שהיה כבר".¹⁶ מעלה זו של איי באה לה מכוח היותה "ראש עפרות תבל".¹⁷ "איי נבראת תחילה, וכל העולם כולו נברא לבסוף".¹⁸ כשם שהתורה קדמה לעולם, וישראל עלו במחשבה תחילה,¹⁹ כך היצירה של איי קודמת לעולם, "ואדם הראשון ממקום כפרתו נברא",²⁰ ממקום המזבח שבהר הבית.

יסוד הבריאה ויצירת האדם נעוצים בכוח קדושת איי, בכוח בית הבחירה, בכוח התשובה והכפרה שניתנו לישראל – "עד אבוא אל מקדשי איל, אבינה לאחריתם".²¹ הקב"ה – מלוא כל הארץ כבודו, ומכל העולם בחר בהר הבית וצמצם שכירתו בין בדי הארון. כשמתבוננים במקדש, מבינים את אחרית ישראל. כשם שמכל העולם נבחר מקום מסוים, כך מכל האומות נבחרה אומה מסוימת. קדושת איי מתייחסת לעם ישראל ולתורתו, היא נשמת כל הארצות, ויצירתה נובעת מנשמת קיום העולם, מעשרת הדיברות ולא מעשרת המאמרות.

בארץ ישראל מבדילים בין שתי קדושות, קדושת הגוש וקדושת האוויר.²² קדושת הגוש קשורה במצוות התלויות בארץ, ואילו הנבואה קשורה בקדושת האוויר. משה רבנו, אדון הנביאים, השתוקק להתהברות שתי הקדושות ביחד, ולכן התפלל: "אעברת נא ואראה". אולם המרגלים חשבו כי לשם קדושת ישראל מספיקה קדושת האוויר ולא נחוצה התחברות הקדושות. אדרבה, קדושת האוויר "רוחנית" יותר מקדושת הגוש, והאוויר הרי מלווה את ישראל בכל מקום.

"וימאסו בארץ חמדה וגוי ולהפיל זרעם בגוים" וגו'.²³ הבחירה המיוחדת של איי מצביעה על הבחירה המיוחדת של עם ישראל, שניהם קשורים זה בזה. בתפילתו לא מצא משה רבנו צד של זכות לתלות במרגלים, כי אם כדבריהם, לא היה צריך להוציאם ממצרים. ואילו אם יפזרם בגולה, הרי אמרו הגוים: "מבלתי יכולת ד"י וכו'. ולכן לאחר בשורת הסליחה, "ויאמר ד' סלחתי כדברך", באה השבועה: "ואולם חי אני ויימלא כבוד ד' את כל הארץ",²⁴ דהיינו, מאחר שהם לא חפצו בצמצום הקדושה של ישראל בארץ, הרי בהכרח תבוא התפשטות כבוד ד' על כל הארץ ועל ידי זה "ונלוו גוים רבים אל ד"י, ואח"כ יונח ד' את יהודה חלקו על אדמת הקודש ובחר עוד בירושלים",²⁵ דהיינו יתווספו גוים רבים לישראל, ואחרי זה יראו את קדושת הבחירה המיוחדת של ירושלים, ואת התחברות עם ישראל והגלוים עליו עם איי. ומאחר שתבוא בחירה זו יימחה עון המרגלים, ותיפסק הגלות מישראל; לא יקבלו יותר גוים שהם תופעת לוואי לגלות.

בסיומה של פרשת המרגלים באה פרשת הנסכים. הקרבנות קרויים לחם, "את קרבני לחמי לאשיי", "לחם אשה ריח ניחוח".²⁶ לחם הוא הבחינה הגשמית של הקרבנות, כפרת העוון, ואילו הנסכים הם הבחינה הרוחנית של הקרבן "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם".²⁷ אל יעלה בדעתכם שמספיקה קדושת הגוש בלבד, אלא צריך לחפש אחר קדושת האוויר המרומז בנסכים; צריך לחבר את שתי הקדושות ביחד.

כיוצא בחלוקה זו נמצא אף בפרשת ציצית. הלבן הוא הגוש, והתכלת – האוויר. צבע השמים נקרא תכלת, מפני שהוא תכלית השגת האדם. "הזיכרון בחוט התכלת והיא תכלית הכול, ... והדמיון בשם, גם הגוון תכלית המראות, כי בריחוקם יראו כולם כגוון ההוא, ולפיכך נקרא תכלת".²⁸ יונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, לחבר את שתי הקדושות, גוש ואוויר כאחד.

בשולי השמועה:

שיטת דרישת סמוכין בפרשיות התורה יסודה בדברי חז"ל. אמנם בעקבותיהם נאמרו דברים בסמיכות פרשיות גם במקום שלא באה בו מסורת מדרשית.

היחידה של פרשת שבוע משמשת פעמים הרבה כמסגרת שענייניה מוסברים ע"י מכנה משותף (ראה לדוגמה לעיל פ' בהעלותך תר"ץ, להלן פ' פנחס תרפ"ט. השווה בפרשתנו "ויתורו" בראש הפרשה, "ולא תתורו" בסופה. "לתורה ולמועדים" עמ' 198; בינה במקרא עמ' 152).

המונח הבסיסי על קדושת הגוש ועל קדושת האוויר, יסודו בגמרא ביחס לטומאת ארץ העמים (שם טו, ע"ב; גיטין ט, ע"ב). אולם לפנינו הוא קיבל הוראה חדשה בקשר לאיי, ומכאן להסבר מניעיהם של המרגלים. (השווה: "לקוטי תורה" פ' שלח; "שפת אמת" פ' שלח תרל"ט; "העמק דבר") על הבדל זה, בין גוש לאוויר, נחרזו הנשאים הנוספים בפרשה, ובאו – על הדרך שקדם – הסברים צדדיים בלשונות הכתוב ובאגדות חז"ל שהשתלבו בשטף השיחה.

5	זבחים קטן, ע"א.	15	יונתן בן עוזיאל במדבר יג, לב ושם בפירוש יהונתן. ע"ע לעיל פ' נח תר"ץ, הרצ"א.
6	כלה רבתי ג, ע"ע "תורה שלמה" בראשית כה אות קמג.	16	מועד קטן כב, ע"א.
7	ברכות ז, ע"א. השווה: "עין איה" שם.	17	משלי ה, כו.
8	השווה: פסיקתא רבתי כא ובדברי חידושי הר"י.	18	הענין י, ע"א וראה יומא נד, ע"ב: מציון נברא השלם.
9	ה"שפת אמת" פ' בא תרל"ט עמ' 48. ר' מאיר מדן, "מגדים" ג.	19	בראשית רבה א.
10	סיון תשמ"ז.	20	ירושלמי נויר ז, ב; רמב"ם הלכות בית הבחירה, ב, ב.
11	פסחים ק"ה, ע"א.	21	תהלים עג, יז, ראה בבא"מציעא פו, ע"א.
12	בראשית ו, ד.	22	ראה לעיל פ' לך-לך תרצ"ב.
13	בראשית ד, טו.	23	תהלים קו, כד, כז.
14	במדבר כג, ט.	24	במדבר יד, כא.
15	שם כד, יח.	25	זכריה ב, טו-טז.
16	ירמיהו כב, כד. זבחים ק"ג, ע"א.	26	במדבר סח, ב, כד.
17		27	במדבר יז, ב.

28 רמב"ן לבמדבר טו, לא. "עולת ראיה" א, עמ' ה, רנב; לעיל סעודת-ספורים תר"ץ הערה 40.